

En toen was er de anti-globaliseringsbeweging

Nog net voor het einde van de vorige eeuw werden de bakens voor de nieuwe eeuw verzet. De vergadering van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) in Seattle liep in 1999 vast in het goed georganiseerde verzet van tienduizenden demonstranten. Enkele maanden later trof de voorjaarsvergadering van het IMF en de Wereldbank een zelfde lot. Sindsdien gaat er geen internationale topontmoeting voorbij of er zijn massale demonstraties en rellen. De bekritiseerde politici en zakenmannen schilderden hun critici aanvankelijk af als zwakzinnigen die dachten dat de aarde plat was, maar de beweging bleef groeien en de vragen en antwoorden die eruit voortkwamen hielden stand en bleven mensen aanspreken. In feite vechten de activisten voor democratisering en wereldwijde medezeggenschap, vooral op economisch gebied. Politici zouden blij moeten zijn dat er zo nadrukkelijk aan de bel wordt getrokken, in plaats van te reageren met traangas.

Foto: Cozewijn Bergenhengouwen

Anti-globalisten komen bij elkaar voor een demonstratie.

KEES STAD

De opleving van het radicaal activisme leek na de gezapige jaren negentig plotseling uit de lucht te komen vallen. Maar de verklaring voor die opleving ligt juist in die jaren, waarin na de val van de Berlijnse muur en het 'reëel bestaande socialisme' nog maar één oppermachtig systeem bestaansrecht claimde, dat bovendien ontkende een politiek systeem te zijn. De Amerikaanse ideoloog Fukuyama kondigde het 'einde van de geschiedenis' af en politici van links tot rechts betuigden hun geloof in de neoliberale vrije markt. Deze vrije markt zou min of meer automatisch voor oplossingen van problemen gaan zorgen, zolang er maar zo min mogelijk politieke bemoeienis bij kwam kijken. Met het aanvaarden van de neoliberale dogma's had de gevestigde politiek de vlag van het bedrijfsleven gehesen. Wie nog vragen of kritiek had, kon daarmee steeds minder terecht bij de traditionele politieke kanalen. Daar werd je immers ontvangen met de boodschap dat 'de markt zijn werk moest doen' en dat politieke aansturing ongewenst was.

Het uitblijven van de verwachte vooruitgang in grote delen van de wereld voedde het wantrouwen en de spanningen die de voedingsbodem vormden voor de bewegingen die nu actief zijn. De eerste beweging werd gevormd door de Zapatistas in het zuiden van Mexico. Zij kondigden hun collectieve gewapende verzet af op 1

januari 1994, de dag dat het Nafta-vrijhandelsakkoord tussen Mexico, de VS en Canada van kracht werd. Ze wisten dat het akkoord betekende dat er geen plaats meer zou zijn voor de arme inheemse bevolking, omdat hun land opgekocht zou worden en hun traditionele landbouw niet zou kunnen opboksen tegen de geïndustrialiseerde grootschalige productie van de noorderburen. Kenmerkend voor het verzet van de Zapatistas was dat ze niet met zware ideologische traktaten wapperden en tegelijkertijd de hele wereld uitnodigden om aan de strijd deel te nemen. Ze organiseerden grote 'intergalactische' conferenties, eerst in Chiapas, later op andere plekken in de wereld die feitelijk een begin zijn geweest van de netwerken die nu actief zijn rondom de neoliberale toppen. Een ander belangrijk kristallisatiepunt in de jaren negentig is de campagne geweest tegen het MAI-akkoord van de OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de club van de 29 rijkste landen, die zijn hoofdzetel in Parijs heeft. Het Multilateraal Akkoord over Investeringsgaranties was bedoeld om wereldwijde garanties te geven voor investeerders. Critici zagen hierin bevestigd dat transnationale ondernemingen over steeds meer macht zouden gaan beschikken en dat democratische controlemogelijkheden navenant zouden verminderden. Een groeiende internationale campagne wist het MAI-verdrag in de kiem te smoren. De strategie van de tegenstanders bestond grotendeels uit het onthullen en bekendmaken van de (geheime) voorbereidingen op het investeringsverdrag. Toen Frankrijk zich onder druk van de protesten terugtrok uit de voorbereidingsgroep, was het lot van het verdrag bezegeld. Het netwerk van kritische organisaties dat daarbij ontstond is de bakermat van de huidige anti-globaliseringsbeweging.

Een netwerk van netwerken

Van buitenaf gezien zijn de bewegingen die zich tegen de neoliberale bijeenkomsten manifesteren zo divers dat er geen eenduidige boodschap uit op te maken valt. Dat is ook het verweer van de aangevallen instellingen en politici. In de praktijk valt dat wel mee. Wie bereid is te luisteren, hoort voortdurend dezelfde klachten en eisen, ook al komen ze dan van vele verschillende kanten. Wat alle verschillende beweging-

gen bijvoorbeeld gemeenschappelijk hebben is hun afkeer van en verzet tegen de groeiende macht van het bedrijfsleven.

Het klopt wel dat de huidige bewegingen veel diffuser, opener en veelkleuriger zijn dan we gewend waren van eerdere activistische oplevingen waar dogmatische linkse ideeën vaak de overhand hadden. Dat verklaart juist de snelle groei van de huidige bewegingen en waarom het zo moeilijk is om die te bestrijden. Er is ruimte voor veel initiatieven en meningen, waardoor mensen het idee hebben dat ze aan kunnen sluiten zonder dat ze het eerst op alle vlakken met de overige activisten eens hoeven te zijn. Daarnaast benadrukken veel demonstranten het belang van kleinschaligheid en differentiatie waar het om alternatieven en oplossingen gaat. Blauwdrukken en wereldwijde schema's worden eerder gewantwoord dan gepropageerd. Tegelijkertijd is er wel degelijk steeds meer structuur en coherente kritiek te vinden binnen de 'tegenbeweging'. Vakbonden, milieuorganisaties en derde-wereldorganisaties vormen de ruggengraat. Toppen van wereldleiders gaan steevast gepaard met imposante schaduwconferenties waar de eisen aangescherpt worden en alternatieven worden besproken.

Ondertussen zijn er wereldwijde netwerken ontstaan die zich deels onttrekken aan de traditionele politieke processen. Wat de 'beweging' (die veel eerder als een decentraal netwerk gezien moet worden, of zoals Naomi Klein het omschrijft: een netwerk van netwerken) onder andere kenmerkt, is dat ze ervan overtuigd is dat het gerechtvaardigd is om door middel van actie in te grijpen. Het gaat niet meer om de symbolische demonstraties van de jaren negentig, waarmee gepoogd werd om uit te drukken dat men het ergens niet mee eens was en aan de politici gevraagd werd of het misschien anders geregeld kon worden. De bewegingen van tegenwoordig hebben het idee dat ze alleen wat bereiken als ze het afdwingen en aangezien het bedrijfsleven steeds meer macht heeft gekregen, nemen ze het heft in eigen handen. Opmerkelijk is dat er, vooral in Noord-Amerika, netwerken zijn ontstaan waarin ook zeer brede, gematigde organisaties actief zijn die toch vergaande radicale acties, zoals het blokkeren van topvergaderingen, ondersteunen. Voorlopig lijkt het einde van

deze ontwikkeling nog niet bereikt te zijn. In Genua, bij de G8-top in de zomer van 2001, waren meer dan 200.000 mensen op de been, van wie een deel overging tot felle confrontaties met de politie. Bij de voorjaarsstop van de Europese Unie, onlangs in Barcelona, werd het opkomstcijfer nog eens verdubbeld.

Symbolische rondjes om de kerk

Media hebben de anti-globaliseringsbeweging veelal voorgesteld als een fenomeen dat vooral in het rijke westen bestaat. Dat is echter het resultaat van een blikvernaauwing die inherent is aan de werkwijze van de media. Massale gebeurtenissen buiten de door hen als belangrijke centra beschouwde plekken worden meestal genegeerd of als 'lokale politiek' beschouwd. In werkelijkheid zijn Mexicaanse inheemse boeren, Braziliaanse landbezitters en Indiase activisten, die strijden tegen gentechnologie en door de Wereldbank gebouwde dammen, cruciale onderdelen van de netwerken. Het jaarlijkse Wereld Sociaal Forum in Porto Alegre in Brazilië, dat afgelopen januari tegen de 60.000 deelnemers trok, biedt een tamelijk representatief overzicht van de actieve deelnemers.

Een andere mythe is dat de demonstranten alleen maar 'tegen' zijn en geen idee hebben over hoe het dan anders zou kunnen. Een simpele tocht langs de websites van de kritische groepen bewijst het tegendeel. Sterker nog, veel van de activisten zijn op het niveau van de dagelijkse leefwereld bezig met het vormgeven van alternatieven. De boeren van de Confederation Paysanne in Frankrijk zijn hier een goed voorbeeld van. De leden van de alternatieve boerenbond nemen actief deel aan demonstraties tegen neoliberaal beleid, maar laten ook in de praktijk zien hoe het volgens hen zou moeten, namelijk zonder Europese exportsubsidies kleinschalige, vaak biologische landbouw ontwikkelen.

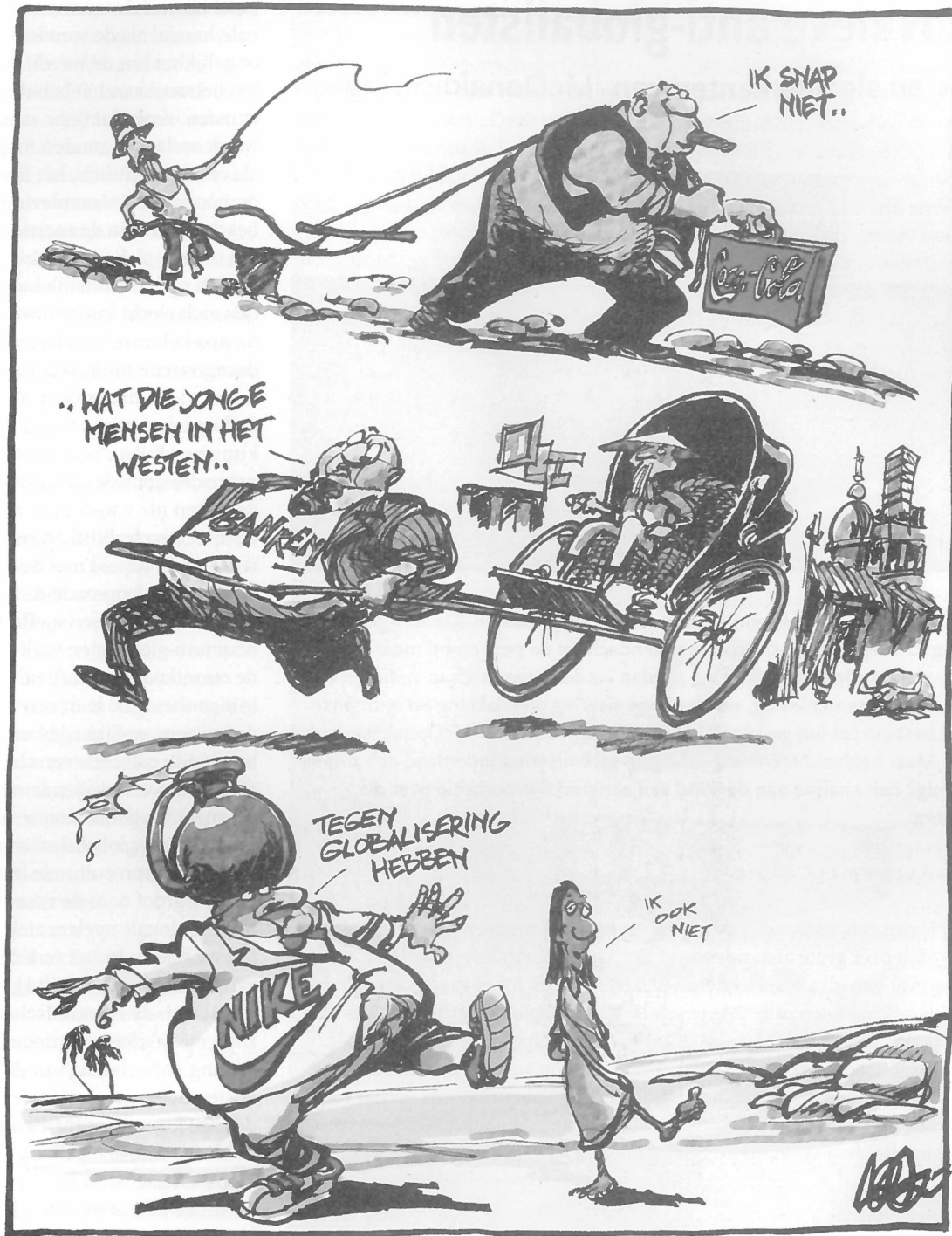
Onder druk van de aanhoudende protesten heeft een deel van de politici en de belaagde instellingen zoals de Wereldbank en de WTO de deur op een kier gezet voor de kritiek.

Woordvoerders van de meest gematigde organisaties worden af en toe uitgenodigd om aan debatten deel te nemen en leiders van de neoliberale instellingen nemen regelmatig het jargon van hun

tegenstanders over. De Wereldbank suigereert zelfs hardop geleerd te hebben van haar fouten en de kritiek en daardoor tegenwoordig een beter beleid te hebben. Wereldbank-president Wolfensohn sloot zijn speech op de VI top 'Financing for Development' onlangs af met de uitroep 'een betere wereld is mogelijk', een leus die afkomstig is van de demonstranten. Er lijkt dus veel veranderd te zijn. Veel van de demonstranten echter vrezen dat de uitspraken van deze instellingen loze kreten zijn die niet door actie ondersteund zullen worden.

Een van de dilemma's binnen de kritische netwerken is de vraag in hoeverre uitnodigingen om aan te schuiven aan de tafels van de machtigen der aarde aangenomen moeten worden. Velen staan daar huiverig tegenover, omdat zulke bijeenkomsten waarschijnlijk misbruikt zullen worden om te bewijzen dat kritiek en protest niet meer nodig zijn. Bovendien dreigt daarmee een terugkeer naar de situatie van de jaren negentig, waarbij leiders van groeciviele organisaties aan het lobbyen slaan en straatprotesten niet meer dan symbolische rondjes om de kerk zijn. Het zijn binnen de beweging dan ook zeer militante groeperingen die zich afzetten tegen 'reformistische praktijken' en bij demonstraties bankgebouwen aanvalen en met de politie op de vuist gaan. Binnen zo'n gigantisch en divers netwerk, dat centrale leiding afwijst, is het moeilijk afspraken maken. Daar komt nog bij dat traditionele marxistische splinterpartijen zich naar voren dringen. Zij vertalen hun aspiraties om de mensheid naar het paradijs te leiden nog steeds in ideeën over uniforme, strak geregisseerde partijen volgens een dogmatische ideologie. Dat staat op gespannen voet met de praktijk van het informele en flexibele netwerk dat de 'beweging' bindt.

In Nederland, met z'n lange traditie van overleg en inkapseling, is het tot nu toe relatief rustig gebleven. We zien hier slechts een zeer geleidelijke kentering naar de groei en verbreding van de kritische bewegingen. Kenmerkend is ook dat Nederlandse vertegenwoordigers van bewegingen die elders juist voorstaan bij de protesten, hier tamelijk gematigd en passief blijven. De Nederlandse vakbeweging is daarvan een van de meest opvallende voorbeelden.

Of de nieuwe internationale protestbeweging in kracht en omvang zal blijven groeien, zal in belangrijke mate afhangen van de bereidheid van de heersende politieke krachten om aan de kritiek en eisen tegemoet te komen. Zolang zij er voor kiezen om het neoliberale huwelijk met het bedrijfsleven in stand te houden, zal er voorlopig geen einde aan de protesten komen. Tegelijkertijd zal moeten blijken of de alternatieve beweging erin zal slagen om weerstand te bieden aan de verstarring van de politieke ruimte die ze veroverd heeft en in staat

zal zijn ook intern de democratie en diversiteit te handhaven die ze van haar tegenstanders eist. Er is een nieuwe fase aangebroken. Na het met zoveel mogelijk mensen morrelen aan de poorten van de machthebbers, wordt nu gepoogd uit te breiden naar structuren die het mogelijk maken om ook op lokaal en dagelijks niveau in te grijpen in de politieke en economische processen. Ook daarbij staat voorop dat het niet zozeer gaat om het afleveren van pasklare antwoorden, maar om mensen instrumenten te leveren om zelf actief

Illustratie Jos Collignon

te worden en te reageren. Op vele gebieden heeft dit al resultaten opgeleverd, zoals bij de internationale campagnes tegen genetische manipulatie of voor solidariteit met illegale vluchtelingen in Europa. Verzet werkt aanstekelijk, dat is het simpele geheim van de anti-globaliseringsbeweging.

Kees Stad is werkzaam bij het XminY solidariteitsfonds, www.xminy.nl, www.globalinfo.nl.